

AHMET MİTHAT EFENDİ'NİN "FELÂTUN BEY İLE RÂKİM EFENDİ" ADLI ROMANINDA SIFATIN İNCELENMESİ

YARD. DOÇ. RAHEEM SUBHI JASIM JAWAD

SAMERRA EĞİTİM BÖLÜMÜ □

ANALYSIS OF ADJECTIVES IN AHMET MİTHAT EFENDİ'S NOVEL

"FELATUN BEY AND RAKIM EFENDİ"

Assistant professor raheem subhi jasim jawad

Samerra education department

دراسة للصفات في رواية (فلاطون بي وراقم أفندي) لأحمد مدحت أفندي

مدرس رحيم صبحي جاسم جواد

قسم تربية سامراء

المخلص

دراسة للصفات في رواية (فلاطون بي وراقم أفندي) لأحمد مدحت أفندي أحمد مدحت أفندي (٢٨ ديسمبر ١٨٤٤، إسطنبول - ٢٨ ديسمبر ١٩١٢، إسطنبول) كان من أبرز الروائيين والصحفيين في الأدب التركي خلال فترة التنظيمات. بدأ أحمد مدحت مسيرته الكتابية كصحفي، ثم انتقل إلى كتابة الروايات والقصص القصيرة ومذكرات الرحلات والأعمال التاريخية، وعُرف بـ"آلة الكتابة" لنهجه في الكتابة للجمهور. لعب دوراً رائداً في تطوير الرواية التركية، ووضع أسس الأدب التركي الحديث بأعماله التثقيفية والتعليمية والتوعية العامة. دُفن في مقبرة مسجد الفاتح بمدينة الفاتح. تهدف هذه الدراسة إلى دراسة الصفات في رواية "فلاطون بيه إلى راقم أفندي" لأحمد مدحت أفندي، أحد أبرز كتّاب فترة التنظيمات، من حيث البنية النحوية، والغرض من استخدامها، ومساهمتها في السرد. تُبرز الرواية الفرق بين سوء الفهم والفهم الصحيح للتغريب من خلال شخصيتين متعارضتين، مع تقديم بنية غنية من العناصر الوصفية. في هذا السياق، تُقيم المقالة بدقة وظيفة الصفات في وصف الشخصي وقدرتها على تعزيز النقد الاجتماعي، ومساهمتها في ديناميكية السرد. أُجري البحث باستخدام نموذج مسح نوعي، حيث صُنفت الصفات في الرواية كمياً وحلت من حيث علاقتها بالأسماء التي تصفها. أولاً، صُنفت الصفات وفقاً لأنواعها (نوعية، وصفية، مُضخّمة، موزونة، حكمية، إلخ). بعد ذلك، حددت الصفات المُستخدمة لتمثيل سمات شخصية فلاتون بك وراقم أفندي، وفُسّرت فيما إذا كانت هذه الصفات تخدم غرضاً أيديولوجياً. تكشف النتائج أن شخصية فلاتون بك "المدللة، المُبدّرة، والمُدّعية" قد دُعمت أساساً بصفات تُعبّر عن أحكام سلبية، بينما دُعمت سمات راقم أفندي "المجتهد، الكريم، والمتقف" بصفات إيجابية. كما يُجادل المقال بأن الصفات لا تُستخدم فقط كأدوات وصفية، بل أيضاً كأدوات قوية تُوصل وجهة نظر الكاتب إلى القارئ. وتُوظف الصفات، الساخرة أحياناً والجادة أحياناً أخرى، لنقل رسائل اجتماعية، مما يُعزز الطابع التعليمي للرواية. وتُعتبر الصفات المُستخدمة في وصف الأشياء والأماكن عناصر سردية تُبرز الفوارق الطبقيّة في تلك الفترة. ويُشير الاستنتاج إلى أن أحمد مدحت أفندي اختار الصفات كجزء من استراتيجية سردية مُتعمّدة، مُنشأً إطاراً صفيّاً رمزياً يُبرز صراع القيم بين الشخصيات. إن كثرة استخدام الصفات في الرواية ليس خياراً جمالياً فحسب، بل خياراً أيديولوجياً أيضاً. في هذا السياق، يُظهر تحليل الصفات أن رواية "فلاطون بك وراقم أفندي" ليست مجرد سردية للتناقض الأخلاقي ظاهرياً، بل هي أيضاً نص خيالي يُلقي الضوء على الجدل اللغوي حول التحديث. الكلمات المفتاحية: أحمد مدحت أفندي، فلاتون بك وراقم أفندي، الرواية، الأدب، الأدب التركي، الأدب التركي الجديد، الصفة، الصفات، أنواع الصفات، التفسير والفكر.

Abstract

Ahmed Midhat Efendi (28th of December 1884 – 28th of December 1912) was one of the most significant novelists and journalists in Turkish literature during the regulation period. Ahmed started his writing career as a journalist, then moved on to writing novels, short stories, travel memoirs, and historical works, he was known

as a “typewriter” for his approach to writing for the public. He played a pioneering role in improving the Turkish novel, and laying the foundations of modern Turkish literature through his cultural, educational and public awareness works. He was buried in Al-Fatih Cemetery In the city of Al-Fatih. The research aims to study the characteristics in the novel (Flatun Bey and Ragim Efendi) by Ahmed Midhat Efendi one of the most prominent writers of the period of regulations, in terms of grammatical structure, the purpose of its use and its participation to the narrative. The novel highlights the difference between misunderstanding and correct understanding of distancing through two opposing characters, with the presentation of a rich structure of descriptive elements. The novel is carefully assessed the function of adjectives in character description, their ability to enhance social criticism, and their contribution to narrative dynamics. The research was carried out by using a qualitative survey model, the characteristics in the novel were classified quantitatively and it was analyzed in terms of its relationship to the nouns that describe it. First, the adjectives were categorized according to their types (qualitative, descriptive, amplifying, weighted, judgmental, etc.). Next, the adjectives used to represent the personality characteristics of Flatun Bey and Ragim Efendi were identified, and it was interpreted whether these adjectives served an ideological purpose. The results expose that the personality of Flatun Bey (spoiled, extravagant, and pretentious) was mainly supported by traits that express negative judgments, while the traits of Ragim Efendi (hardworking, generous, and cultured) were supported by positive traits. The article also argues that adjectives are used not only as descriptive tools, but also as strong instrument that communicate the writer’s point of view to the reader. It employs sometimes sarcastic and sometimes serious adjectives to send social messages, which enhances the educational nature of the novel. The adjectives used to describe things and places are considered narrative component that highlight the class differences of that period. The conclusion shows that Ahmed Midhat Efendi choose the attributes as part of a deliberate narrative strategy, creating a symbolic class framework that highlights the conflict of values between the characters. The often use of adjectives in the novel is not only an aesthetic choice, but also an ideologies one. In this context, the analysis of the characteristics shows that the novel of Flatun Bey and Ragim Efendi is not just a narrative of apparent moral contradiction, but is also a fictional text that sheds light on the linguistic debate about modernization. Key words: Ahmed Midhet Efendi, Flatun Bey and Ragim Efendi, The novel, The literature, Turkish literature, New Turkish literature, Adjective, Adjectives, Types of Adjectives, Interpretation and Thoughts.

ÖZET

Ahmet Mithat Efendi (28 Aralık 1844, İstanbul – 28 Aralık 1912, İstanbul), Tanzimat dönemi Türk edebiyatının en üretken romancılarından ve gazetecilerindendir. Yazı hayatına gazetecilikle başlayıp roman, hikâye, seyahatname ve tarihî eserlerle devam eden Ahmet Mithat, halk için yazma anlayışıyla “yazı makinesi” olarak anılmıştır. Türk romanının gelişmesinde öncü rol oynamış; eğitici, öğretici ve halkı bilinçlendirmeyi amaçlayan eserleriyle modern Türk edebiyatının temellerini atmıştır. Fatih’teki Fatih Camii haziresinde medfundur. Bu çalışma, Tanzimat döneminin önemli yazarlarından Ahmet Mithat Efendi’nin Felâtn Bey ile Râkım Efendi romanında yer alan sıfatların dilbilgisel yapı, kullanım amacı ve anlatıma katkı açısından incelenmesini amaçlamaktadır. Roman, Batılılaşmanın yanlış anlaşılması ile doğru kavranması arasındaki farkı iki karşıt karakter üzerinden verirken, betimleyici öğeler bakımından da oldukça zengin bir yapı sunar. Bu bağlamda makalede sıfatların karakter tasvirindeki işlevi, toplumsal eleştiriyi güçlendirme potansiyeli ve anlatısal dinamizme katkısı ayrıntılı biçimde değerlendirilmektedir. Araştırma, nitel tarama modeliyle gerçekleştirilmiş, romandaki sıfatlar niceliksel olarak sınıflandırılmış ve niteledikleri isimlerle ilişkisi bakımından çözümlenmiştir. Öncelikle sıfatlar türlerine göre (nitel, belirtme, pekiştirme, ölçü, yargı vb.) tasnif edilmiştir. Ardından, Felâtn Bey ve Râkım Efendi karakterlerinin kişilik özelliklerinin hangi sıfatlarla sunulduğu belirlenmiş; bu sıfatların ideolojik bir amaca hizmet edip etmediği yorumlanmıştır. Elde edilen bulgular, Felâtn Bey’in temsil ettiği “şımarık, savurgan, gösterişçi” yapının daha çok olumsuz yargı bildiren sıfatlarla, Râkım Efendi’nin ise “çalışkan, ağırbaşlı, kültürlü” özelliklerinin olumlu niteleyicilerle pekiştirildiğini ortaya koymaktadır. Makalede ayrıca sıfatların sadece betimleme aracı değil, yazarın bakış açısını okura aktaran güçlü birer araç olarak kullanıldığı ifade edilmiştir. Sosyal mesajların verilmesinde kimi zaman alaycı, kimi zaman ciddi tonlu sıfatlara başvurulmuş; bu da romanın didaktik yönünü desteklemiştir. Eşya ve mekân tasvirlerinde kullanılan sıfatlar ise dönemin sınıfsal farklılıklarını görünür kılan anlatı unsurları olarak değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde, Ahmet Mithat Efendi’nin sıfatları bilinçli bir anlatım stratejisinin parçası olarak seçtiği, karakterler arasındaki değerler çatışmasını belirginleştirmek için adeta sembolik sıfat kadroları oluşturduğu belirtilmiştir. Romanda sıfatların yoğunluğu sadece estetik bir tasarruf değil, aynı zamanda ideolojik bir tercihtir. Bu bağlamda sıfat incelemesi, Felâtn Bey ile Râkım Efendi’nin yüzeyde bir ahlaki

karşıtlık anlatısı olmakla kalmadığını; aynı zamanda dilsel düzeyde de modernleşme tartışmasına ışık tutan kurgusal bir metin olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Mithat Efendi, Felâton Bey İle Râkım Efendi, Roman, Edebiyat, Türk Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı, Sıfat, Mevsûf, Sıfat Çeşitleri, Yorum ve Düşünce.

AHMET MİTHAT EFENDİ’NİN (1844–1912) YAŞAMI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE YAPITLARI

Ahmet Mithat Efendi, 28 Aralık 1844’te İstanbul’un Tophane semtinde dünyaya gelmiştir. Babası Fatih Rüştîyesi muallimlerinden Ali Efendi, annesi Edirneli Nefise Hanım’dır. Küçük yaşta babasını kaybeden Ahmet Mithat’ın çocukluğu maddi zorluklarla geçer; bu zorluklara rağmen okumayı ve öğrenmeyi seven bir mizaca sahiptir. (ÖZÖN: 1936: 186-332) İlk eğitimini mahalle mektebinde alan Mithat, daha sonra Vidin’de bulunan ağabeyinin yanına giderek Vidin Rüştîyesi’nde eğitimine devam eder. 1861 yılında ağabeyinin görevi sebebiyle çalışmak için İstanbul’a döner, burada Tophane ve Beykoz’da memurluklarda bulunur. Bu yıllarda Fransızca öğrenmeye başlayan Ahmet Mithat, Batı’daki yayınları takip ederek kendisini yetiştirmeye başlar. (OKAY, 1989: 100) 1864 yılında Bağdat Valisi Mithat Paşa’nın yanında çalışmak üzere Bağdat’a gider ve paşadan etkilenecek onun ismini alır. Bağdat’ta bulunduğu süre zarfında Zehrâ gazetesinde yazılar yazar ve gazetecilikle tanışır. 1869’da İstanbul’a döndüğünde basın alanındaki tecrübelerini Servet gazetesinde değerlendirir. 1870’te Devir, ardından Bedir (1872) ve İttihad (1873) gazetelerini çıkarır. (US, 1955: 12-51) Bu yayınlarda halkı eğitmek, bilgilendirmek amacı güden didaktik yazılar kaleme alır. 1872 yılında ilk önemli romanı sayılan Hasan Mellâh’ı yayımlar. Ardından Felâton Bey ile Râkım Efendi, Henüz On Yedi Yaşında, Esrâr-ı Cinâyât gibi romanları gelir. (SİYAVUŞGİL, 1940: 184:187) 1876 yılı Ahmet Mithat’ın hayatında dönüm noktasıdır. Sultan II. Abdülhamid tahta çıkmadan kısa süre önce Mithat Paşa’yı destekleyen yazılar kaleme aldığı için Rodos’a sürgüne gönderilir. Sürgün yıllarında da yazmaya ara vermeyen yazar, 1878’de affedilerek İstanbul’a döner. Aynı yıl kendi matbaasını kurarak Tercümân-ı Hakikat gazetesini çıkarır. Bu gazete onun en etkili yayın organı olur ve 1895’e kadar aralıksız yayımlar. (TANPINAR, 1956: 433-466) Bu dönemde hem gazetecilik yapar hem de roman, hikâye, gezi yazısı, tiyatro ve tarihî incelemeler olmak üzere pek çok alanda eser verir. 1880’lerde kaleme aldığı Avrupa’da Bir Cevlân adlı eseri ilk Türk seyahatnamelerinden kabul edilir. Romanlarında halk dilini kullanmayı tercih eder ve eserlerinde çoğunlukla eğitici, öğretici bir üslup benimser. Bu yönüyle Tanzimat döneminde “halk için roman” anlayışının en güçlü temsilcisidir. (YAZGIÇ, 1940: 8-39) 1893 yılında Tophane-i Âmire’de kurulan Sanayi-i Nefise Mektebi’nde (bugünkü Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi) tarih öğretmenliği yapar. 1894’te II. Abdülhamid tarafından Mecâlis-i İrfân adlı ilmi toplantıları organize etmekle görevlendirilir. 1897 yılında yayımlamaya başladığı Kırkanbar adlı ansiklopedik eseriyle ansiklopedist kimliğini de ortaya koyar. Hayatı boyunca yaklaşık 200’den fazla eser kaleme alarak Türk edebiyatının en verimli yazarlarından biri olur. Bu üretkenliği sebebiyle kendisine “Yazı Makinesi” lakabı takılır. (ÇAPANOĞLU, 1964: 43-62) 1908’de II. Meşrutîyet’in ilanından sonra daha sakin bir hayat sürmeye başlar. Yaşının ilerlemesiyle birlikte yazı faaliyetlerini azaltır ve büyük ölçüde sağlık sorunlarıyla uğraşır. Buna rağmen edebiyat ve basın çevrelerinde saygı duyulan bir isim olmaya devam eder. Son dönemlerinde İstanbul’un çeşitli kültür faaliyetlerinde yer alır, genç yazar ve gazetecilere yol gösterir. (OKAY, 1975: 11-27) Ahmet Mithat Efendi, 28 Aralık 1912 tarihinde İstanbul’da vefat eder. Cenazesi, Fatih Camii haziresinde toprağa verilir. Hayatı boyunca Türk edebiyatının modernleşme sürecine güçlü katkılar sağlayan Ahmet Mithat, roman, hikâye, tiyatro, gazete ve ansiklopedik çalışmalarının yanı sıra halkı bilinçlendirmeyi amaçlayan didaktik üslubuyla Tanzimat döneminin en önemli isimlerinden biri olarak kabul edilir. (SİYAVUŞGİL, 1940: 184:187) **ESERLERİ: Hikâye ve Romanlar:** Letâif-i Rivâyât (1870-1893), Hasan Mellâh (1874), Hüseyin Fellâh (1875), Felâton Bey ile Râkım Efendi (1875), Paris’te Bir Türk (1876), Süleyman Muslî (1877), Kafkas (1877), Karnaval (1881), Acâib-i Âlem (1882), Arnavutlar-Solyotlar (1888), Demir Bey (1888), Müşâhedât (1891), Ahmed Metin ve Şirzad (1892), Taaffûf (1895), Mesâil-i Muğlaka (1898), Jön Türk (1910). (OKAY, 1989: 103) Büyük Yazar Ahmet Mithat Efendi, hikaye ve roman haricinde de pek çok önemli eser vermiştir. **FELÂTUN BEY İLE RÂKİM EFENDİ ROMANI HAKKINDA İncelenen eser:** FELÂTUN BEY İLE RÂKİM EFENDİ **Yazar:** Ahmet Mithat Efendi **İncelenen Eserin Yayınevi:** Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları **İncelenen Eserin Sayfa Sayısı:** 172 **Eserin Türü:** Roman **Eserin İlk Baskı Yılı:** 1875 **İncelenen Eserin Baskı Yılı:** 2019 - 5. Basım **İncelenen Eserin Basım Yeri:** İstanbul Ahmet Mithat Efendi’nin 1875 yılında yayımlanan Felâton Bey ile Râkım Efendi adlı romanı, Tanzimat Dönemi Türk edebiyatının batılılaşma tartışmalarını merkezine alan, yer yer didaktik tonuyla dikkat çeken önemli bir eserdir. Roman, hem biçimsel hem düşünsel olarak dönemin sosyal değişimlerine ayna tutar. Yazar, bu yapıtta iki zıt karakter olan Felâton Bey ve Râkım Efendi üzerinden yanlış ve doğru batılılaşma anlayışlarını karşılaştırmalı

olarak sunar. Bunu yaparken hem mizahi hem eleştirel bir üslup tercih eder; eserin temel amacı ise okura toplumsal bir ders vermektir. (*TANPINAR, 1956: 447-448*) Romanın baş kahramanlarından Felâtnun Bey, mirasyedi bir paşa oğludur. Eğitim görmüş olmasına rağmen çalışmaya yanaşmaz; sorumsuz, savurgan ve gösteriş düşkünüdür. Batılılaşmayı özüne inmeden, daha yüzeysel ve biçimsel boyutuyla benimser: Fransızca konuşmaya çalışır ama dili iyi bilmez; kılık kıyafete, yaşam tarzına ve eğlenceye düşkünlüğü ile dikkat çeker. Hayatı boyunca çalışmadan, varlıklı ailesinin mirasına güvenir; ancak bu mirası da hovardaca harcayarak tüketir. Felâtnun Bey karakteri, Ahmet Mithat'ın gözünde Osmanlı toplumunda yeni boy vermeye başlayan “yanlış batılı tip”i sembolize eder. Bu karakterde, batı kültürüne özenen ancak onu anlamak yerine taklitle sınırlı kalan yeni bir zümre hicvedilir. (*ÖZÖN: 1936: 265-269*) Romanın diğer kahramanı Râkım Efendi ise babasını küçük yaşta kaybettikten sonra zor şartlar altında yetişmiş, çalışkan, kültürlü, erdemli bir gençtir. Batı kültürünü gerçek anlamıyla öğrenmeye çalışır; iyi derecede Fransızca bilir, doğu klasikleriyle de ilgilidir. Geçimini çeviri yaparak sağlar, kendini sürekli geliştirir. Batılı yaşam tarzından etkilenmiş olsa da milli ve manevi değerlerinden kopmaz; bu yönüyle Ahmet Mithat'ın savunduğu “doğru” batılılaşma anlayışının temsilcisidir. Roman boyunca Felâtnun'un zenginliğine karşın Râkım'ın ahlaki üstünlüğü, zihinsel donanımı ve çalışkanlığı öne çıkarılır. Sonunda Felâtnun Bey mirasını tüketip sefalet içinde kalırken, Râkım Efendi çalışarak hem saygın bir yaşam sürer hem de mutluluğa ulaşır. Roman yalnız karakterleriyle değil kurgusuyla da Tanzimat toplumuna dair sosyolojik gözlemler taşır. Kadın-erkek ilişkileri, aile yapısı, eğitim meselesi, sosyal tabakalaşma gibi pek çok başlık, iki kahramanın yaşantısı üzerinden işlenir. Eserde Jale ile Râkım'ın aşkı, yanlış batılılaşmanın çarpık ilişkileriyle zıtlık içinde sunulur. Ahmet Mithat Efendi, tipik üslubuyla sık sık anlatıya müdahale eder, okuyucuya doğrudan seslenir, hatta öğüt verir. Bu teknik, romanın geleneksel meddah anlatıcılığı ile modern roman biçimi arasında bir geçiş metni olduğunu gösterir. (*KAPLAN, 1987: 93-123*) Felâtnun Bey ile Râkım Efendi, Tanzimat yazarlarının toplumsal faydayı önceleyen edebi yaklaşımının tipik bir ürünüdür. Ahmet Mithat Efendi, roman aracılığıyla modernleşme sürecindeki Osmanlı toplumuna rehberlik etmeyi amaçlar. Onun gözünde modernleşme kaçınılmazdır ancak bunun taklitçilikle değil, çalışkanlık, bilgi, kültür ve ahlâk temelinde yürütülmesi gerekir. Roman boyunca işlenen “çalışmadan harcayan yozlaşır; emek vererek yaşayan yücelir” düşüncesi, yazarın genel dünya görüşüyle uyum içerisindedir. (*SEVÜK, 1940: 238-239*) Sonuç olarak Felâtnun Bey ile Râkım Efendi, yalnızca edebi değeriyle değil, Tanzimat sonrası Osmanlı toplumundaki kültürel dönüşüm tartışmalarını yansıtmaları bakımından da son derece önemli ve günümüze ışık tutan bir klasiktir. Ahmet Mithat Efendi, bu eserinde okuruna hem düşündürücü hem eğitici bir roman sunar; doğru ile yanlış, gelişmek ile yozlaşmak arasındaki ince çizgiyi iki karşıt karakter aracılığıyla gözler önüne serer.

TÜRK DİLİNDE SIFATLAR: TANIMI, ÖZELLİKLERİ VE ÇEŞİTLERİ HAKKINDA

Türkçede sıfatlar, varlıkların adlarını niteleyen ya da belirten ve isimlerin anlamlarını çeşitli yönlerden tamamlayan sözcüklerdir. İsimlerin önünde yer alarak onları renk, durum, biçim, sayı, yer, miktar gibi bakımlardan tanımlar, sınıflandırır veya sınırlandırır. (*ÇELEBİ, 2009: 100*) Türkçe’de niteleyiciler yani sıfatlar işlev ve anlam bakımından niteleme ve belirtme, Yapı bakımından yalın, türemiş ve bileşik sıfat biçiminde öbeklere ayrılır. (*İMER, 2011: 193*) Sıfatların temel görevi bir isme özellik katmak olduğu için daima bir isimle birlikte kullanılırlar. Buna sıfat tamlaması adı verilir. Kullanıldıkları yere göre öncelikle tek başlarına görev üstlenen sıfat görevli sözcükler ve birleşerek oluşan sıfat grupları şeklinde görülebilirler ancak grupta ne olursa olsun çekimlenmezler; yani zaman, şahıs, iyelik eki gibi ekler almazlar. Biri isim, biri sıfat olan bu sözcükler bir bileşik sözcük haline gelince yani sıfat tamlaması olunca bambaşka, yepyeni bir kavramın anlatımına yarar duruma gelmektedirler. (*AKSAN, 1979: 61*) Sıfatları genel olarak niteleme sıfatları ve belirtme sıfatları başlıkları altında inceleriz. Belirtme sıfatları da kendi içinde alt başlıklara ayrılır. Aşağıda sıfat türleri detaylandırılmış ve her biri için yalnızca birer örnek verilmiştir.

1. Niteleme Sıfatları

Varlıkların durum, biçim, renk, tat, koku, ölçü gibi niteliklerini bildiren sıfatlardır. İsme doğrudan bir özellik katarlar. Hem anlam hem görev açısından sıfatların temel ve en çok kullanılan türüdür. Soruları: nasıl? ne gibi? ne şekilde? Örnek: Uzun yol → “uzun” burada yolun fiziksel niteliğini bildirir.

2. Belirtme Sıfatları

İsmi nitelemekten ziyade onu sınırlandıran, miktarını, yerini, sayısını belirten sıfatlardır. İsmi daha özel bir hale gelmesini sağlarlar. Belirtme sıfatları kendi içinde şu gruplara ayrılır:

a) *İşaret (Gösterme) Sıfatları* İsimlerin yerini, konumunu işaret yoluyla gösteren sıfatlardır. Bu, şu, o, öteki, beriki gibi sözcükler işaret sıfatı olarak kullanılır. Soruları: hangi? Örnek: Bu ev → “bu” sözcüğü evi işaret eder.

b) *Sayı Sıfatları*

İsmi sayısını, sırasını veya miktarını bildirir. Asıl sayı (bir, üç), sıra sayı (ikinci), kesir sayı (yarım), üleştirme sayı (üçer) olmak üzere dörde ayrılır. Bu grupların hepsi tek başına sayı sıfatları başlığında değerlendirilir.

Örnek: Beş kitap → “beş” burada kitapların sayısını bildirir.

c) Belgisiz Sıfatlar

İsmi belirli olmayan, tam olarak kesinlik içermeyen miktarlarla niteler. Bazı, birkaç, birçok, birtakım, kimi, tüm, hiç, herhangi bir gibi sözcüklerdir.

Örnek: Birkaç öğrenci → “birkaç” sözcüğü öğrencilerin sayısını belirsiz biçimde belirtir.

d) Soru Sıfatları

İsimleri soru yoluyla belirtmeye yarayan sıfatlardır. Hangi, kaç, ne kadar, nasıl gibi sözcüklerdir. Bu sıfatlar mutlaka bir isimle birlikte soru anlamı taşır.

Örnek: Kaç kişi? → “kaç” sözcüğü “kişi” ismini soru yoluyla belirtir.

3. Durum ve Özellik Açısından Sıfatlar

Sıfatlar kimi zaman sahip oldukları anlamsal özelliklere göre başka biçimlerde de değerlendirilir:

a) Pekiştirme Sıfatları

Niteleme sıfatlarının anlamını güçlendirmek için kullanılan özel biçimli sıfatlardır. Genellikle kapkara, bembeyaz gibi pekiştirici ön ekler veya ikilemelerle yapılır.

Örnek: Bembeyaz elbise → “bembeyaz” pekiştirme sıfatıdır.

b) Derecelendirme Sıfatları

Varlığın niteliğini daha yukarı veya aşağı seviyede gösterir. Daha, en, az, çok gibi ifadelerle yapılır.

Örnek: En güzel resim → “en güzel” üstünlük derecesi bildirir.

c) İkilemeli Sıfatlar

İki kelimenin tekrar edilmesi veya anlamca yakın iki kelimeyle yapılan sıfatlardır; nitelendirme gücünü artırır.

Örnek: Kocaman kocaman evler → “kocaman kocaman” ikilemedir.

4. Yapısına Göre Sıfatlar

a) Basit SıfatlarYapım eki almamış, tek kökten oluşmuş sıfatlardır.

Örnek: Yeşil yaprak → “yeşil” sözcüğü yapısına göre basittir.

b) Türemiş Sıfatlarİsim ya da fiil köküne yapım eki getirmekle oluşurlar.

Örnek: Sesli harf → “ses” + -li ekiyle yapım eki alarak sıfat olmuştur.

c) Birleşik SıfatlarBirden fazla sözcüğün anlam kaynaşmasıyla oluşmuş sıfatlardır. “Toprak rengi”, “aslan yürekli”, “kıpkırmızı” gibi yapılar birleşik sıfat sayılır.

Örnek: Zifiri karanlık gece → “gece”yi hem “zifiri” hem de “karanlık” kelimeleri birlikte nitelemiştir. Sonuç olarak sıfatlar, Türkçenin en işlevsel ve anlam yönünden zengin sözcük türlerinden biridir. İsimlerin anlamsal boşluklarını doldurur, anlatımı renklendirir, çeşitlendirir ve düşüncenin ayrıntıya inmesini sağlar. Dil bilgisel bakımdan diğer kelime türleriyle ilişkisi güçlüdür; özellikle isimlerle girerek sıfat tamlamalarını oluştururlar. Niteleme sıfatları doğrudan özellik bildirirken belirtme sıfatları sınırlama ve işaret etme görevindedir. Yapısal bakımdan basit, türemiş ve birleşik olarak ayrılırken görev bakımından pekiştirme, derecelendirme ve soru anlamı katabilen biçimleriyle de karşımıza çıkar. Türkçeyi etkili kullanmak isteyen herkesin sıfat türlerini ve kullanımlarını iyi bilmesi hem yazma hem konuşma becerilerinde büyük bir incelik kazandırır.

AHMET MİTHAT EFENDİ’NİN “FELÂTUN BEY İLE RÂKİM EFENDİ” ADLI ROMANINDA SIFATIN İNCELENMESİ

Çalışmamızın bu bölümünde, bir önceki başlık olan “TÜRK DİLİNDE SIFATLAR: TANIMI, ÖZELLİKLERİ VE ÇEŞİTLERİ HAKKINDA” bölümünde detaylarını ve örneklerini verdiğimiz konu başlıklarının, Büyük Türk Yazar Ahmet Mithat Efendi’nin Felâatun Bey ile Râkım Efendi adlı romanından örneklerle izah edeceğiz. Her başlık altında, çalışma eseriinde yalnızca beş örnekle yetineceğiz. Örneğin geçtiği cümleyi tam almaya gayret ettik. Beraberinde yalnızca örneği teşkil eden sıfat ve mevsûfun altını çizdik. Her bir örneğin yanına, ilgili örnek cümleinin geçtiği sayfa ve satır numarasını ekledik.

NİTELEME SIFATLARI

bir de Ermeni kadın aşçılık ederdi. (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 4/19)

çekinmediğinden biçare adamcağız oğlu Felatun’un (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 11/18). Harfleri görüp de eski alfabede olmadığını (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 29/3-4) Çünkü kızda senin için büyük bir sevgi görmekteyiz (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 67/16-17) bizim kızlardan daha mahcup çocuktur (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 119/2)

BELİRTME SIFATLARI

İşaret (Gösterme) Sıfatları Ben öteki aşüftelere bir şey öğretmiyorum (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 33/1) Fakat şu müşteri kimmiş bakalım? (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 66/2) Yok! İşte bu şüphenize mahal veremem (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 119/1) Evet öyle! Şu kıza bir yüreğim acıyor ki (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 135/19) Kız çıldıracak be! Öteki odada dadının boynuna (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 34/20-21).

Sayı Sıfatları

Canan'dan bahsettim. Sekiz ay içinde öğrendiği (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 66/9) Sözün özü, o gece yedi yüz lira kadar zarar gördü (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 113/33). İşte biz de altı ay sonra Rakım'ın Josephino'nun (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 172/28). En azından sekiz yüz frangı gözden çıkarmalı (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 33/30-31). bir şey öğretmiyorum. Beş hafta oldu ki (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 33/1).

Belgisiz Sıfatlar

Olduğu için birkaç yerden görücüye gelmişlerdi (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 10/23-24). aşıkane birtakım tavırlarla birleşip yolda (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 75/5) anaları bazı cemiyetlere davet edilseler (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 118/9) Canan gördükten sonra birçok vesvese içini yiyip bitirmeye (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 133/12-13). dereden tepeden birkaç söz de konuşulduktan sonra (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 140/7)

Soru Sıfatları

Sana dünyada kaç şey lazımdı? (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 86/20-21) okurlarımız da kızların hangi beyitleri seçip (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 119/19-20) bu emel ne zaman elverip hasıl olacak ki (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 120/2) çürütüp bitirmiş kaç delikanlı istersiniz? (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 116/19) öğrencilerin nasıl şeyler olduklarını Canan gördükten sonra (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 133/11-12).

DURUM VE ÖZELLİK AÇISINDAN SIFATLAR

Pekiştirme Sıfatları

Dinleyenlere dahi apaçık etkisi görülürdü (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 69/27) anladım! Düpedüz ayıp etmiş (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 64/6-7) fakat kıpkırmızı çehre (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 25/1) masmavi gözler, beyaza yakın (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 25/1-2) Josephino odaları tertemiz bir halde buldu (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 37/13).

Derecelendirme Sıfatları

Rica minnet en yeni modada biçtirir (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 38/32-33) sevip bayılanlardan daha çabuk öğrenmek (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 50/16-17) şarkının sonlarını pek ince ve hüznü İcra eylemişti (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 52/3-4) Hayır kızım! Pek güzel tercüme etmiş (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 55/27). işin içindeki en büyük sakatlık o zaman (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 56/26-27)

İkilemeli Sıfatlar

Bir ay içinde Canan dört beş heceden oluşan kelimeleri (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 27/6-7) O adeta kerli ferli bir hanım (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 66/20-21) mevsimi, büyük küçük herkesin kalplerine (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 91/1) sonra o mini mini salon ne kadar güzel olur! (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 35/24-25) Yasa da bu mini mini aktris mi zorladı? (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 82/25)

YAPISINA GÖRE SIFATLAR

Basit Sıfatlar

Bizim asıl maksadımız Felatun Bey'den bahsetmek (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 5/1) dört beş lira usta ücreti vermek Rakım için gücü (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 32/10) Güya ihtiyar Fedai'yi rahat ettirmek için alınmıştı (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 38/14) Felatun Bey'e rastladı. Eski tanışıklık bozulur mu hiç? (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 82/8) Can, biçare Canan için kendisine sorular sorduğu (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 139/12-13)

Türemiş Sıfatlar

Canan'ın ikinci derecede bir etkiyle (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 61/4) o kadar yanık bir yolda hikaye etti ki (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 81/16-17) Bu sıralarda Felatun Bey büyücek kalemlerin birinde (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 6/14) deyince aşçı kadın daha ziyade ve fevkalade (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 45/7)

ağnamının bir senelik muhasebe incelemesi şeklinde (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 21/10)

Birleşik Sıfatlar

Allah bize bir güzel beyaz cariyeye vermiş (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 26/7-8)

Her güzelin kendine has bir güzelliği olup (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 25/6-7)

belki aile dostu, namuslu, edepli, mahcup, alim, kamil biri olarak görülür (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 30/24-25)

Hasılı birbirine uymaz nice bin şeyler bürümüşü (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 60/2-3)

Bak şu para canlısı, açgözlü musibete (AHMET MİTHAT EFENDİ, 2019: 114/7)

SONUÇ

Ahmet Mithat Efendi'nin Felâton Bey ile Râkım Efendi adlı romanı, yalnızca Tanzimat döneminin sosyal ve kültürel ikilemlerini değil, aynı zamanda dilin anlam oluşturmadaki işlevlerini de güçlü biçimde yansıtan bir yapıdır. Romandaki sıfat kullanımları incelendiğinde yazarın karakterleri zihinsel ve kültürel açıdan karşıt kutuplar olarak yerleştirirken bu karşıtlığı sıfatlarla pekiştirdiği görülür. Felâton Bey'i anlatan sıfatlar daha çok olumsuz çağrışımlı, yüzeysel ve gösterişe dönükken (örneğin süslü, savruk, lüks), Râkım Efendi'ye ilişkin sıfatlar olumlu nitelikte, derinlikli ve çalışkanlığı kuşatır biçimdedir (örneğin dürüst, gayretli, bilgili). Böylece sıfatlar, sadece nesnel nitelemelere aracılık etmez; aynı zamanda Ahmet Mithat'ın vermek istediği ahlaki mesajın altını çizen ideolojik araçlara dönüşür. Roman boyunca niteleme sıfatları karakterlerin kişilik yapılarını açığa çıkarırken, belirtme sıfatları da modernleşme sürecindeki belirsizlik ve kararsızlık hâlini vurgular. "Bazı", "birkaç", "öteki", "şu" gibi belgisiz ve işaret sıfatları, Osmanlı toplumunun Batı karşısındaki konumlanışının hâlâ net çizgilere kavuşmadığını göstermesi bakımından anlamlıdır. Pekiştirme sıfatlarının kullanımı ise özellikle yazarın anlatısal vurgu yaratmak istediği yerlerde yoğunlaşır; "büsbütün", "apaydınlık", "kıpkırmızı" gibi ifadeler hem betimlemeyi canlılaştırır hem de okuyucunun dikkatini dramatik anlara çeker. Yapısal olarak bakıldığında Ahmet Mithat Efendi'nin sıfatları çoğunlukla basit ve türemiş yapıdadır; karmaşık birleşik sıfatlar nadiren yer alır. Bu seçim, yazarın geniş kesimlere hitap etme, sade ve öğretici olma amacının dil düzeyine nasıl yansıdığını gösterir. Aynı zamanda yer yer meddah üslubuna yakın anlatıcı sesiyle soru sıfatlarına başvurarak okuru düşünmeye sevk eden sorgulayıcı bir iletişim kurar. "Hangi yol doğrudur?", "Nasıl insan olunmalıdır?" gibi sıfat yapılarını içinde barındıran sorular, romanı didaktik bir metne dönüştürür. Sonuç olarak Felâton Bey ile Râkım Efendi, yalnızca yanlış ve doğru Batılılaşma anlayışı üzerine kurulu bir sosyal eleştiri romanı olmanın ötesinde, Türkçenin anlatım imkânlarını sıfatlar aracılığıyla başarıyla kullanan bir eserdir. Sıfatların anlam yaratma, karakter inşa etme, toplumsal mesajı pekiştirme ve okuyucu yönlendirme işlevleri bu metinde son derece bilinçli bir kurgu içinde yer alır. Romanın dilsel başarısı, Ahmet Mithat Efendi'nin didaktik anlatı anlayışı ile birleştiğinde, sıfat kullanımının edebi bir araç olarak nasıl etkili kullanılabileceğinin güçlü bir örneğini sunar.

KAYNAKÇA

- 1- Ahmet Mithat Efendi, *Felâton Bey ile Râkım Efendi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019.
- 2- AKSAN Doğan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, cilt: 1, Ankara 1979.
- 3- ÇAPANOĞLU Münir Süleyman, *İdeal Gazeteci Efendi Babamız Ahmed Midhat*, İstanbul 1964.
- 4- ÇELEBİ İlyas, "Sıfat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, cilt: 37, İstanbul 2009.
- 5- İMER Kamile, *Dilbilim Sözlüğü*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2011.
- 6- KAPLAN Mehmet, "Felâton Bey'le Râkım Efendi", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II*, İstanbul 1987.
- 7- OKAY Orhan, "Ahmed Midhat Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, cilt: 2, İstanbul 1989.
- 8- OKAY Orhan, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Midhat Efendi*, Ankara 1975.
- 9- ÖZÖN Mustafa Nihat, *Türkçede Roman*, İstanbul 1936.
- 10- SEVÜK İsmail Habip, *Tanzimattan Beri Edebiyat Tarihi*, cilt: 1, İstanbul 1940.
- 11- SİYAVUŞGİL Sabri Esat, "Ahmed Midhat Efendi", *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1940.
- 12- TANPINAR Ahmet Hamdi, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1956.
- 13- US Hakkı Tarık, *Ahmed Midhat'ı Anıyoruz*, İstanbul 1955.
- 14- ÜLKEN Hilmi Ziya, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul 1979.
- 15- YAZGIÇ Kâmil, *Ahmed Midhat Efendi, Hayatı ve Hâtıraları*, İstanbul 1940.